
Klein Woordeboek / Little Dictionary

Phillip Adriaan Louw, *Departement Afrikaans en Nederlands,
Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch*

Abstract: *Klein Woordeboek / Little Dictionary*. Bilingual translation dictionaries play an important part in modern user orientated lexicography in South Africa. An affordable bidirectional pocket translation dictionary, such as *Klein Woordeboek / Little Dictionary*, with English and Afrikaans as language pair, is growing in value as a carrier of necessary everyday linguistic information. At present there are no criteria by which these dictionaries can be judged or that can be of help in their compilation. In this review article an attempt will be made to find typological answers with *Klein Woordeboek / Little Dictionary* as a guide. This search encompasses traditional and less traditional typological considerations. It focuses on the needs of target users and specifically the role which contextual guidance plays in the furthering of communicative equivalence.

Keywords: ACCESS STRUCTURE, ADDRESSING STRUCTURE, ARTICLE, BIDIRECTIONAL TRANSLATION DICTIONARY, COMMUNICATIVE EQUIVALENCE, CONTEXTUAL GUIDANCE, DUAL USER ADDRESSING, EQUIVALENT DISCRIMINATION, EXPLANATORY INTRODUCTION, INFORMATION DENSITY, LEMMA, LEXICOGRAPHY, MEANING DISCRIMINATION, MADIOSTRUCTURE, MICROSTRUCTURE, POCKET TRANSLATION DICTIONARY, TARGET LANGUAGE SYNONYM PARADIGM, TARGET USER GROUP, THEORY OF ORGANISATION, TRANSLATION EQUIVALENT, TYPOLOGY, SEMANTIC RELATIONS, SOURCE AND TARGET LANGUAGE POLYSEMY, USER ADDRESSING, USER PERSPECTIVE, USER PROFILE

Opsomming: Tweektalige vertalende woordeboeke speel 'n belangrike rol in die moderne gebruikersgerigte leksikografie in Suid-Afrika. 'n Bekostigbare tweerigting vertalende sakwoordeboek soos *Klein Woordeboek / Little Dictionary* met Engels en Afrikaans as behandelde taalpaar het groeiende waarde as draer van noodsaaklike alledaagse taalkundige inligting. Tog is daar nog geen maatstawwe gestel waarvolgens hierdie woordeboeke beoordeel kan word of wat as hulp kan dien by die opstel daarvan nie. In hierdie resensieartikel word daar met *Klein Woordeboek / Little Dictionary* as gids gepoog om tipologiese antwoorde te vind. Die soektog betrek tradisionele en minder tradisionele tipologiese oorbegings. Dit fokus op die behoeftes van die teikengebruiker en veral die rol van konteksleiding in die bevordering van kommunikatiewe ekwivalensie.

Sluitelwoorde: ADRESSERINGSTRUKTUUR, ARTIKEL, BETEKENISBETREKINGE, BETEKENISDISKRIMINASIE, BRON- EN DOELTAALPOLISEMIE, DOELTAALSINONIEM-PARADIGMA, DUBBELE GEBRUIKERSADRESSERING, EKWIVALENTDISKRIMINASIE, GEBRUIKERSADRESSERING, GEBRUIKERSPERSPEKTIEF, GEBRUIKERSPROFIEL, INLIGTINGSDIGTHEID, KOMMUNIKATIEWE EKWIVALENSIE, KONTEKSLEIDING, LEKSIKOGRA-

FIE, LEMMA, MEDIUMSTRUKTUUR, MIKROSTRUKTUUR, ORGANISASIE-
TEORIE, TEIKEN-
GEBRUIKERSGROEP, TIPOLOGIE, TOEGANGSTRUKTUUR, TOELIGTING, TWEERIGTING
VERTALENDE WOORDEBOEK, VERTAALKEKWIVALENT, VERTALENDE SAKWOORDEBOEK

Die Suid-Afrikaanse leksikografie met sy multilinguale konteks bied 'n eiesoortige uitdaging aan die vertalende leksikograaf. Die opdrag om suksesvol kommunikatiewe ekwivalensie te bevorder, behoort die leksikograaf te noodsaak om indringend aandag te skenk aan die gebruikersperspektief wat dan moet lei tot die opstel van 'n fyn gedefinieerde tipologiese profiel vir die betrokke woordeboek. Veral dié woordeboeke met Afrikaans en Engels as behandelde taalpaar skep 'n unieke geleentheid vir diegene wat werk aan 'n standaard vertalende woordeboek, om tradisionele tipologiese grense veral op die terrein van "gebruikersadressering" (Louw en Gouws 1996: 98) oor te steek. Ongelukkig is tipologiestudies met betrekking tot die vertalende leksikografie in Suid-Afrika 'n metaleksikografiese veld wat nog braak lê. Dit het dan ook 'n nadelige invloed op die sukses van die praktiese leksikografie.

Die gebrek aan navorsing is nie net beperk tot standaardwoordeboeke nie. In Suid-Afrika is daar 'n uiters produktiewe kategorie, naamlik die vertalende sakwoordeboek, gewoonlik met Engels en 'n ander landstaal as bewerkte tale. Die taalpaar Afrikaans en Engels beskik oor vier verteenwoordigers in hierdie kategorie, naamlik *Klein Woordeboek / Little Dictionary* (voortaan afgekort as KW) en *Mini Woordeboek*, voorheen uitgegee deur J.L. van Schaik, *Tweetalige Sakwoordeboek*, voorheen deur Nasou uitgegee en *Juta se Sakwoordeboek / Juta's Pocket Dictionary*. Ten spyte van dié oorvloed, is daar nog geen gestandaardiseerde kriteria waarvolgens hierdie onderskatte tipe woordeboek beoordeel kan word nie. In hierdie resensieartikel sal daar gepoog word om, met KW as voorbeeld, sekere kriteria te stel en derhalwe 'n voorlopige tipologie te benader.

Tipologiese vereistes

Seker die mins tradisionele, maar mees belangrike tipologiese beperkings van 'n vertalende sakwoordeboek, is dat dit die teikengebruiker se sak moet pas: letterlik en figuurlik. Eerstens moet dit 'n gemaklike grootte boekie wees om in 'n sak of 'n tas te dra. KW met sy klein formaat is hier 'n sterk mededinger wat byvoorbeeld gemakliker is as die groter *Tweetalige Sakwoordeboek*. Mary Haas se primêre vereiste aan 'n ideale vertalende woordeboek, naamlik "compactness" (Haas 1967: 47) is dus hier van kardinale belang. Dit het dan ook verreikende implikasies vir die gebruikersadressering en die onderskeie strukture van so 'n woordeboek.

Tweedens is dit belangrik dat sodanige woordeboek bekostigbaar moet wees. Teen ongeveer R30 vervul KW 'n waardevolle rol in die Suid-Afrikaanse mark. Dit is goedkoop genoeg om (ideaal gesproke) aangekoop te word as 'n

tweede vertalende woordeboek vir diegene wat 'n hulpmiddel nodig het vir situasies wat nie linguisties te komplekse vereistes stel nie. Die realiteit is egter dat dit ook soms dien as enigste woordeboek vir diegene wat nie 'n duurder standaard vertalende woordeboek kan bekostig of wil aankoop nie.

Hierby is dit dus nodig dat die opstellers van 'n vertalende sakwoordeboek hulle teikengebruiker noukeurig sal bepaal, maar ook voorsiening sal maak vir mense wat die woordeboek buite sy tipologiese grense wil / moet gebruik. Die implikasie is (vir byvoorbeeld KW) dat dié woordeboekie primêr gerig sal wees op die gebruiker met 'n redelike kennis van beide tale (dus nie aanleerders nie) wat vinnig antwoorde op relevante, alledaagse vertalingsvrae en dus vernaamlik vertaalekwivalente, soek.

Buiten die woordeboekvaardighede van die woordeboek se teikengebruikers moet die leksikograaf ook bepaal aan watter taalgroep hulle behoort. Een van die positiewe punte om te noem ten opsigte van KW is dat dit 'n tweerigting vertalende woordeboek is. Hierteenoor is een van die sterkste punte van kritiek dat dit klaarblyklik albei taalgroepe probeer dien in albei afdelings van die sentrale teks. Haas (1967: 47) se algemene stelling is van toepassing ook op die opstellers van KW: "Thinking they are preparing a dictionary for speakers of both languages, they ... end up producing a dictionary which is not as useful as it should be to speakers of either language".

Louw en Gouws (1996: 92-100) wys daarop dat 'n standaard vertalende woordeboek met Afrikaans en Engels as behandelde taalpaar, deur op 'n vernuwende wyse die mikrostruktuur en adresseringstruktuur te benader, wel 'n dubbele gebruikersadressering kan implementeer in elke deel van die woordeboek. Indien die konvensionele benadering van die Afrikaanse leksikografie gevolg word waar slegs karige konteksleiding gegee word, sal die sisteem misluk in selfs 'n groter standaardwoordeboek. Ook in KW word die gebrekkige sisteem aangetref wat die suksesvolle betekenisoordrag en dubbele gebruikersadressering van sy groter standaardstalmaat, *Groot Woordeboek / Major Dictionary* (voortaan GW), kelder.

Verder tel KW se belangrikste bate, sy grootte, ook teen 'n suksesvolle bewerking volgens beginsels wat by 'n dubbele gebruikersadressering in die woordeboek geld. Daar is bloot nie genoeg ruimte om twee sprekersgroepe binne een tweerigting vertalende sakwoordeboek van genoeg konteksleiding te voorsien om 'n toereikende funksionele ekwivalensie te verseker nie. In hierdie resensieartikel sal daar geagiteer word vir twee aparte tweerigting vertalende sakwoordeboeke: een vir Afrikaanssprekendes en 'n ander vir Engelssprekendes, beide van die grootte van KW.

Die bewyse wat KW lewer vir hierdie aanvraag lê veral op die vlak van die mikrostruktuur. 'n Vollediger bewerking van die lemmas is 'n noodsaaklike verandering. Hoewel 'n sakwoordeboek uiteraard 'n laer inligtingsdigtheid as 'n standaardwoordeboek het, geld die kriterium dat 'n vertalende woordeboek genoeg inligting aan die gebruiker moet bied om hom / haar in staat te stel om die regte vertaalekwivalent te kies, steeds. KW se gebrekkige en inkonsekwente

verskaffing van noodsaaklike betekenisinligting weerspreek deurgaans hierdie kriterium. Die miskennening van die gebruiker se behoeftes lê een van die grootste gebreke van KW bloot. Die tipologiese keuses en die gevolglike mikrostrukturele bewerkings moet gemaak word aan die hand van 'n realistiese "gebruikersprofiel" (Gouws 1989: 49) wat vir die betrokke woordeboek opgestel is. Die tekort aan 'n goed gedefinieerde en verantwoorde teikengebruikersgroep is dus die beginpunt van KW se mikrostrukturele dilemma. Ter versagting moet dit egter genoem word dat die foute in KW deurgaans simptome is van kwale in die breë vertalende leksikografie in Suid-Afrika. Weens hulle noue historiese verbintenis is die meeste swakhede in KW dan ook na te speur in GW.

Mikrostrukturele bewerking

Soos by KW se stalmaat bemoeilik 'n gebrek aan 'n konsekwente sisteem van semantiese konteksleiding en gebruiksleiding die gebruiker se kommunikatiewe sukses. Twee vlakke van betekenisinligting word veral afgeskeep, naamlik betekenisdiskriminasie (beide van die lemma se polisemiese waardes en tussen die onderlinge vertaalekwivalente) en ook wat Gouws (1990: 57) noem "secondary semantic relations", met spesifiek die aandui van betekenisbetrekkinge as oogmerk. By eersgenoemde sal gefokus word op veral bron- en doeltaalpolisemie en diskriminering tussen doeltaalsinonieme.

Betekenisdiskriminasie

Die korrekte hantering van brontaalpolisemie voorveronderstel dat die vertalende leksikograaf sekerheid verkry oor die verband wat tussen die polisemiese waardes van die lemma bestaan voordat vertaalekwivalente gegee word. Hierdie verband moet ook vir die gebruiker duidelik gemaak word (in die brontaal) indien die spesifieke deel van die tweerigting vertalende sakwoordeboek 'n enkoderende funksie wil verrig. Slegs dan sal die moedertaal- en / of toegangstaalspreker van die brontaal die woordeboek kan gebruik om doeltaaltekste te produseer. By die gebruik van 'n vertalende sakwoordeboek kan die opsteller nie van die gebruiker verwag om hierdie informasie uit 'n verklaerende woordeboek te kry nie. 'n Sakwoordeboekgebruiker wil juis dié woordeboek as eerste en enigste bron van inligting gebruik. 'n Sak het nie ook nog plek vir 'n tweede woordeboek nie.

Die bietjie toeligting wat wel voor die Afrikaans-Engelse deel van KW gegee word, is in Afrikaans. Dit impliseer dat hierdie deel primêr gerig sou wees op brontaalsprekers. Tog word daar geen betekenisleiding vir die Afrikaanssprekende gebied nie. Die inkonsekwent toegepaste sisteem maak slegs voorsiening vir vertaalkomplemente wat doeltaalinskrywings is. Die meeste polisemiese lemmas word egter sonder verdere leiding van vertaalekwivalente vir die betekenisonderskeidings voorsien.

'n Voorbeeld van dié gebruikersonvriendelike hanteringswyse is die bewerking van die lemma **premie** se optrede as selfstandige naamwoord. Die lemma word voorsien van drie vertaalekwivalente vir die onderskeie polisemiese waardes naamlik **premium**; **bounty**; **bonus**. Geen verdere konteksleiding word vir die Afrikaans- of Engelssprekende gegee nie. Die aard en graad van die onderlinge verwantskappe word nie geëkspliseer nie. Indien die leksikograaf hier 'n besluit neem om die taal waarin konteksleiding gegee word te laat korreleer met die taal waarin die grammatikale inligting en toeligting gebied word, sal 'n sisteem van "sense discriminations" (Iannucci 1985: 58) ingespan kan word. Hierdie brontaalinskrywing sal die artikelgleuf voor elke vertaalekwivalent of sinoniemparadigma vul. Gekoppel aan 'n sisteem wat polisemiese onderskeidings numeries orden, sal so 'n konsekwente toepassing van hierdie diskriminators die kommunikatiewe waarde van die woordeboek vir Afrikaanssprekendes verhoog. Die diskriminator sal egter verkieslik net 'n enkele woord of frase moet wees om by die sakwoordeboek se kenmerkende vinnige soekroete te kan inpas. Dieselfde sisteem sal dan gevolg kan word in die Engels-Afrikaanse deel van 'n vertalende sakwoordeboek gerig op Engels-sprekendes.

'n Ideale tweerigting vertalende sakwoordeboek behoort egter ook in die ander deel van die woordeboek vir sy teikengebruikersgroep se teenstellende behoeftes voorsiening te maak. In die hipotetiese voorbeeld sal dit beteken dat die Engels-Afrikaanse deel (wat nou op die doeltaalspreker gerig sal wees) sal optree as werktuig vir die dekodering van brontaaltekste asook die re-enkodering daarvan. Dit behels die oorgang vanaf die verkryging van 'n vertaling of vertaalekwivalent tot die formulering of enkodering daarvan in die doeltaal (dus Afrikaans). Ook hierby geld Gouws (1989: 151) se pleidooi: "Die vertaalekwivalent van elke polisemiese onderskeiding moet 'n konteks aanduiding kry."

Daar is reeds genoem dat KW wel doeltaalinskrywings gee in die artikelgleuf na die betrokke vertaalekwivalent. Hierdie inskrywings dien as vertaalkomplemente, dus "as doeltaalinskrywings in die mikrostruktuur wat daarop gerig is om die vertaalekwivalent uit te brei" (Louw en Gouws 1996: 93). Weens die beperkte spasie verkies KW hier die diskriminators wat Al-Kasimi (1977: 71) "context words or phrases" noem. Hierdie inskrywings word ook in die standaard vertalende woordeboeke soos GW gebruik.

In die dekodeerende / re-encodeerende deel is hierdie inskrywings van onskatbare waarde. Dit bied nie net aan die gebruiker hulp ter afbakening van die lemma se polisemiese waardes nie, maar bied ook waardevolle leiding indien die vertaalekwivalent self 'n polisemiese leksikale item is. In KW se Engels-Afrikaanse deel kry die lemma **cup** drie vertaalekwivalente wat deur kommapunte geskei word: **koppie** en **beker** en **kelk**. Die primêre vertaalekwivalent **koppie** word onverklaard gelaat ('n praktyk wat nie onkrities aanvaar behoort te word nie). Die ander twee word egter elk van 'n kontekswoord bedien naamlik (**sport**) by **beker** en (**blom**) by **kelk**. Op dié wyse word die

potensiële verwarring wat bron- en doeltaalpolisemie kan skep, vir die Afrikaanssprekende uit die weg geruim.

Hoewel KW oor 'n werkbare inskrywingstipe beskik, verloor hierdie konteksleiding baie waarde weens 'n lukrake toepassing. Teenoor *cup* staan die swak hantering van die lemma *maiden* as selfstandige naamwoord wat bloot die volgende vertaalekwivalente vir sy polisemiese waardes kry: *meisie*; *nooi*; *maagd*; *leë boulbeurt*. *Leë boulbeurt* is 'n krieketterm wat 'n vae verwantskap met die ander waardes se vertaalekwivalente toon. Tog kry dit nie die verwagte kontekswoord (*krieket*) daarby nie. Dit word ongemerk aangebied. Tussen *meisie* en *nooi* is daar hierteenoor so 'n noue verwantskap dat die doeltaalvorm maklik as sinonieme in sekere kontekste gebruik kan word. Deur nie brontaalpolisemie aan te dui of die spesifieke betrokke polisemiese waardes van die vertaalekwivalent te ekspliseer nie, tree hierdie artikel eerder verduisterend as verhelderend op. Die woordeboek moet die gebruiker se vrae beantwoord en nie meer vrae of verwarring skep soos by die hantering van *maiden* nie.

Die leksikograaf moet as deel van die "organisasieteorie" (Wiegand 1984: 15) van sy / haar woordeboek 'n sisteem opstel vir die hantering van polisemie. Slegs dan kan 'n konsekwente toepassing van 'n gebruikersvriendelike sisteem volg. Hierdie kriterium geld dan ook vir die diskriminering tussen lede van 'n doeltaalsinoniemparadigma.

Ekwivalentdiskriminasie binne sinoniemparadigmas

In beide dele van 'n tweerigting vertalende sakwoordeboek met 'n enkele gebruikersadressering behoort daar ekwivalentdiskriminasie binne doeltaal-sinoniemparadigmas toegepas te word. Dit gebeur dikwels dat verskillende sinonieme gegee word as vertaalekwivalente omdat die woordeboek daardeur vir fyner nuanses van die lemma voorsiening maak. Dit kan óf etiketteerbare kontekstuele verskille (byvoorbeeld styl- en registerverskille) óf verskillende gebruike van die lemma wees. In elke geval moet die doeltaalvorm binne 'n sekere konteks vir die lemma 'n vertaalekwivalent wees en hierdie konteks behoort geëkspliseer te word, hetsy in die brontaal of die doeltaal. Kromann e.a. (1989: 2724) beweer tereg: "It is one of the ancient and deadly sins of translation lexicography in bidirectional dictionaries to provide lists of equivalents and accompanying quasi synonyms without meaning discriminating comments". 'n Gebrek aan sodanige leiding is een van die grootste tekortkominge in KW.

Die lemma *hou*¹ kry onder meer die doeltaalsinonieme *blow* en *stroke*. Daar word egter geen leiding vir óf die bron- óf die doeltaalgebruiker gegee in verband met die spesifieke konteks waarin elk van hierdie woorde ekwivalent is aan *hou*¹ nie. Volgens HAT se hantering van *hou* verteenwoordig *blow* en *stroke* verskillende gebruike van die naamwoord *hou*. KW behoort hierby vir

konteksverklarende aantekeninge voorsiening te maak hetsy deur middel van 'n brontaalinskrywing voor elke sinoniem (vir Afrikaanssprekendes) of 'n doeltaalinskrywing na elke sinoniem (vir Engelsprekendes) afhange van die deel se gebruikersadressering. Verder behoort KW ook sy keuse tussen vertaal-ekwivalente vir 'n lemma se gebruike en dié vir 'n lemma se polisemiese waardes duideliker te maak en te motiveer. Die aanbod van byvoorbeeld *sick* en *dreary* as doeltaalsinonieme vir *naar*, kan nie sonder meer as reg aanvaar word nie.

Ook die hantering van die lemma *slym* is problematies met *slime*, *phlegm* en *mucus* wat onverklaard gegee word. Hier is egter duidelike stylverskille tussen *slime* en *phlegm*) en registerverskille (tussen *slime* en die biologiese term *mucus*). Etikette sou enige verarring uit die weg kon ruim.

'n Toekomstige sakwoordeboek sal nie langer die beginsels van gebruikersvriendelikheid op dié wyse kan misken nie. Deeglike konteksleiding (semantiese en gebruiksleiding) sal op 'n sistematiese wyse ook by doeltaal-sinonieme gegee moet word. Die leksikograaf sal in die aard, adressering en die keuse tussen bron- en doeltaalinskrywings haar / hom moet laat lei deur die behoeftes en vaardighede van die teikengebruiker.

Betekenisbetrekkinge

'n Vernuwende sisteem van konteksleiding alleen sal nie die probleme wat in KW bestaan, kan oplos nie. Dit sal in kombinasie moet optree met 'n andersoortige benadering tot die markering van betekenisbetrekkinge. Die konvensionele sisteem van kommas tussen doeltaalsinonieme en kommapunte tussen vertaal-ekwivalente en sinoniemparadigmas wat 'n polisemiese waarde kan vervang, is verouderd en steeds verwarrend vir die minder bedrewe gebruiker. Hierdie probleem word vererger deur die gebrekkige toeligtinsteks wat nie die gebruik van hierdie kernmerkers verklaar nie. 'n Sisteem geskoei op die verklarende woordeboeke se numeriese en lettermerkers is 'n moontlikheid wat oorweeg behoort te word. Die toegangstruktuur, en veral die interne toegangstruktuur, van KW behoort dringend aandag te geniet.

Verder is ook die ordeningsisteme waarvolgens die posisies van die polisemiese waardes en / of sinonieme in 'n artikel bepaal word, telkens lukraak en ongemotiveerd (vergelyk *skakel* as werkwoord en *ignore*). Dit is weer eens een van die sterkste punte van kritiek ook teen GW. 'n Doelbewuste en semanties motiveerbare ordeningsisteem is nog 'n kardinale komponent waaraan 'n vertalende leksikograaf aandag moet skenk in die vasstelling van die organisasieteorie van die woordeboek.

Die veranderinge wat tot dusver bepleit is, kan egter slegs effektief wees indien dit saamhang met 'n algehele vernuwing van die bestaande artikelstruktuur van KW. Op die oomblik mors die losstaande hantering van voorbeeldmateriaal kosbare spasie deurdat kollokasies en selfs voorbeeldsinne hulle dis-

kriminerende waarde verloor. Vergelyk hier die hantering van die lemma *aan*. Slegs die derde kollokasie, naamlik *aan tafel* bevat enige diskriminerende waarde omdat die vertaling hiervan een van die gegewe vertaalekwivalente vir *aan*, naamlik *at* bevat. Tog moet die gebruiker in dié geval verwyderde lemmatiese en nielemmatiese adresseringsprosedures benut (aangesien die verwante inskrywings nie bymekaar geplaas is nie) om die nodige inligtingskategorieë te laat korreleer. Die leksikograaf koester hier 'n onregverdigde verwagting van die meeste gebruikers, wat die beste gedien sal word deur onmiddellike toegang tot konteksleiding. Voorbeeldmateriaal behoort in 'n vertalende sakwoordeboek in 'n artikelgleuf tussen die betrokke vertaalekwivalent en die volgende vertaalekwivalent gegee te word om sodoende vinnige toegang en maksimum diskriminerende waarde te verseker. Binne 'n nuwe aanduidingsstelsel kan daar dan ook 'n aparte artikelposisie gevind word vir kollokasies waarby die vertalings nie verwant is aan die lemma se vertaalekwivalente nie. Enige veranderings vanaf die norm moet egter deeglik in 'n toelichtingstekst verwoord word.

Die enigste antwoord blyk dus 'n beginselverandering te wees. In plaas van leksikografiese apartheid, behoort dit wat semanties bymekaar hoort binne die mikrostruktuur bymekaar geplaas te word. Hierdie beginsel kan ook help om van die verwarring wat KW se nislemmatisering skep, op te klaar. By die lemma *pig* is nislemmatisering gekies, met die gevolg dat die lemma *pigeon* en later *pigment* tussen die lemma *pig* en verwante sublemmas geplaas word. Weens 'n tekort aan konteksleiding blyk dit verder ook nie altyd duidelik uit al die vertaalekwivalente van die nislemmas wat binne 'n artikel met *pig*: as lemmateken voorkom, wat die presiese verwantskap met die oorspronklike lemma *pig* is nie. Indien die leksikograaf die stelsel wil behou, sal 'n omvattende stelsel van kruisverwysings en konteksleiding by nislemmas 'n voorvereiste wees.

Daarteenoor kan nislemmas vervang word met neslemmas, wat die betrokke morfologiese derivate by die betrokke polisemiese onderskeidings plaas. Die vraag wat die leksikograaf sal moet stel, is of 'n neslemmatisering nie die soekroetes van die gebruiker meer sal verstuur nie. Neslemmas is die semantiese ideaal. Binne die heersende Suid-Afrikaanse woordeboekkultuur moet daar egter gehou word by 'n streng alfabetiese ordening. Dit geld vir die makrostruktuur, maar ook veral vir die aanbod van sublemmas as nislemmas. Die semantiese ideaal volgens die anti-apartheidsbeginsel moet dus noodwendig in 'n sakwoordeboek ondergeskik gestel word aan nislemmas met deeglike kruisverwysings as deel van die mediostruktuur (dit is die struktuur wat alle leksikografiese kruisverwysings omvat) wat strek tot by die spesifieke polisemiese waarde of gebruik waaraan dit verwant is. Hoewel KW se hantering steeds gebrekkig is, is dit reeds 'n verbetering op die onlogiese inkonsekwentheid te vinde by GW (vergelyk dié woordeboek se hantering van die lemma *lock*). KW neig dus al na 'n verbeterde gebruikersvriendelike stelsel maar die mediostruktuur vereis veel meer noukeurigheid.

Toeligting

KW ignoreer egter nog 'n baie elementêre beginsel van gebruikersvriendelikheid. Gold (1993: 304) maak die volgende relevante stelling in sy resensie van *Bilingual Phrase Dictionary*: "Responsible dictionary compilers are expected not only to give careful thought to those questions [oor byvoorbeeld gebruikers-adressering], take explicit decisions, and give effect to their decisions, but also to tell potential users of their works precisely what they can expect from them". Die toeligtingstek in 'n vertalende sakwoordeboek behoort ook nie slegs 'n speelveld te bied vir die leksikograaf om sy / haar organisasieteorie te motiveer nie. Dit behoort primêr daarop gerig te wees om as 'n bemagtigingsmiddel vir die gebruiker te dien. In dié funksie mag die toeligting nie gesien word as 'n opsionele en plekvermorsende deel nie, maar as 'n noodsaaklike, verpligte deel van die voorwerk van 'n vertalende sakwoordeboek. Al die voorstelle wat dus gemaak is ter verbetering van KW kan slegs 'n daadwerklike impak hê indien die opstellers dit deeglik uiteensit en verantwoord in 'n toeligtingstek.

Toegangstruktuur

Die bestaan van sodanige toeligtingstek kan die leksikograaf ook in staat stel om meer innoverend met die woordeboek se toegangstruktuur te werk te gaan. Syfer- en lettermerkers, simboolmerkers, 'n ander kleur of twee, bykomende lettertypes, ens. kan ingespan word mits dit in die toeligting verantwoord word. KW se huidige aanduidingsisteme is te gebruikersonvriendelik om die gebruiker daadwerklik in veral sy artikelinterne soekroete by te staan. Verandering sal moet kom, maar die leksikograaf sal hom deur 'n paar praktiese kriteria moet laat lei. Eerstens sal die koste verbonde aan byvoorbeeld ander kleure drukwerk in ag geneem moet word. Tweedens sal daar rekening gehou moet word met die tekortkominge van die beskikbare rekenaarprogrammatuur en die voorkeure en afkeure van uitgewers. 'n Estetiese aanbod wat nie oogsteurende vernuwings invoer nie is 'n verdere voorvereiste. Verreweg die belangrikste criterium is egter gebruikersvriendelikheid. Onder geen omstandighede mag die vernuwende toegangstruktuurkomponente die teksdigtheid so verhoog dat die inligting vir die teikengebruiker ontoeganklik word nie. Ook hierdie kriteria behoort deeglik in ag geneem te word by die opstel van 'n werkbare organisasieteorie. In die vertalende sakwoordeboek behoort die algehele aanslag daarop gerig te wees om die gebruiker so vinnig moontlik te bring by die inligting waarna hy soek. Indien die vernuwings hierteen indruis, misluk die leksikograaf in sy doel.

Slot

Uit hierdie resensieartikel behoort dit duidelik te blyk dat daar van enige leksikograaf verwag word om 'n goeie sisteem te hê, dit deeglik in die toeligtings-

teks te verwoord, en dit konsekwent toe te pas. In bykans al die belangrikste inligtingstipes en strukture misluk KW met betrekking tot al drie hierdie kriteria. Verder misluk 'n goeie sisteem van byvoorbeeld grammatikale inligting en een van konteksleiding bloot weens 'n inkonsekwente toepassing en 'n onvermoë om die noodsaaklikheid van 'n enkele gebruikersadressering in te sien. Feitlik al hierdie tekortkominge kan teruggevoer word tot 'n gebrekkige organisasieteorie.

Tog hoef die toekoms nie duister te lyk nie. Met die amalgamerings van Nasionale Boekhandel se woordeboekuitgewers in een sentrale buro, Pharos, kan daar daadwerklik gekyk word na 'n nuwe benadering ten opsigte van hulle drie bestaande vertalende sakwoordeboeke. KW het reeds van die mikrostrukturele swakhede en oortollighede van GW uitgekakel en sodoende die kommunikatiewe sukses verhoog en die makrostruktuur proporsioneel vergroot. Indien 'n gees van verdere vernuwings in die woordeboekburo posvat, kan die vertalende sakwoordeboeke 'n innoverende werkswyse toon wat vir die Suid-Afrikaanse vertalende leksikografie van onskatbare waarde sal wees en hopelik ook na hulle groter stalmaats sal versprei.

KW beset 'n deel van die mark wat deur talle van die tradisionele grense in die teikengebruikersverdeling sny. Indien leksikografiese sukses op hierdie vlak verkry kan word, kan dit 'n belangrike faktor word in die skep van 'n gunstige taalgebruiksklimaat waarin die wisselwerking tussen gebruikersvriendelikheid en woordeboekkultuur net kan lei tot die verdere verbetering van die leksikografiese standaard.

Bronnelys

A. Woordeboeke

Barnes, A.S.V. e.a. 1993³. *Tweetalige Sakwoordeboek*. Kaapstad: Nasou.

Juta se Sakwoordeboek / Juta's Pocket Dictionary. 1983⁶. Kenwyn: Juta.

Kritzinger, M.S.B., P.C. Schoonees, U.J. Cronjé en L.C. Eksteen. 1986¹³. *Groot Woordeboek / Major Dictionary*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Kritzinger, M.S.B. en J. Kromhout. 1992¹¹. *Klein Woordeboek / Little Dictionary*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Kromhout, J. 1993. *Mini Woordeboek*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Ondal, F.F. (Red.). 1994³. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Doornfontein: Perskor.

B. Ander Bronne

Al-Kasimi, A.M. 1977. *Linguistics and Bilingual Dictionaries*. Leiden: E.J. Brill.

Gold, David L. 1993. Resensie van *Bilingual Phrase Dictionary / Tweetalige Frasewoordeboek (E-A)*. *Lexikos* 3: 303-313.

- Gouws, R.H.** 1989. *Leksikografie*. Kaapstad: Academica.
- Gouws, R.H.** 1990. Information Categories in Dictionaries, with Special Reference to Southern Africa. **Hartmann, R.R.K.** (Red.). 1990: 52-65.
- Haas, M.R.** 1967. What Belongs in a Bilingual Dictionary? **Householder, F.W.** en **Sol Saporta** (Reds.). 1967²: 45-50.
- Hartmann, R.R.K.** (Red.). 1984. *LEXeter '83 Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9-12 September 1983*. *Lexicographica*, Series Maior 1. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hartmann, R.R.K.** (Red.). 1990. *Lexicography in Africa*. *Exeter Linguistic Studies* 15. Exeter: University of Exeter Press.
- Hausmann, F.J., Q. Reichmann, H.E. Wiegand en L. Zgusta** (Reds.). 1989-1991. *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: Walter de Gruyter.
- Householder, Fred W.** en **Sol Saporta** (Reds.). 1967². *Problems in Lexicography*. Bloomington: Indiana University.
- Iannucci, J.E.** 1985. Sense Discriminations and Translation Complements in Bilingual Dictionaries. *Dictionaries* 7: 57-65.
- Kromann, Hans-Peder, Theis Riiber en Poul Rosbach.** 1989. Principles of Bilingual Lexicography. **Hausmann, F.J.** e.a. (Reds.). 1989-1991: 2711-2728.
- Louw, P.A.** en **R.H. Gouws.** 1996. Lemmatiese en nielemmatiese adressering in Afrikaanse vertalende woordeboeke. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde* 14 (3): 92-100.
- Wiegand, H.E.** 1984. On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. **Hartmann, R.R.K.** (Red.). 1984: 13-30.